

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Bartha Ákos

Törzsökösök, rongyosok, turániak

Németellenes magyar fajvédelem 1938–1945

Bartha Ákos
Törzsökösök, rongyosok, turániak
Németellenes magyar fajvédelem, 1938–1945

Vákát

Bartha Ákos

Törzsökösök, rongyosok, turániak

Németellenes magyar fajvédelem,
1938–1945

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2023

Szakmai lektor
Ablonczy Balázs

Kiadja a Nemzeti Közszerológati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Benkő Krisztina
Olvasószerkesztő: Tomka Eszter
Korrekter: György László
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla

ISBN 978-963-531-915-2 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-916-9 (PDF)
ISBN 978-963-531-917-6 (ePUB)

© A szerző, 2023
© A kiadó, 2023

Minden jog védve.

Tartalom

Közelítés a darázsfészekhez	7
Törzsökös magyarok	19
Egy fogalom és gazdái	19
A Törzsökös Magyar Nemzetségek Szövetsége	23
A Törzsökös Magyarok Tábora	27
Sárkánnyal a csodaszarvas és a nyilaskereszt ellen	33
A törzsökös népfront kísérlete	37
Viták és viharok	42
Rongyos gárdisták	47
A Magyar Fajvédők Országos Szövetsége	47
Szabadcsapatok – korlátokkal	56
Versengő narratívák	70
Népi írók Sorakozója – a jobboldalon	86
Az 1939-es választás: mindenki mindenki ellen?	101
Nyilasok és rongyosok	112
Németellenesség	133
Szüts Iván Nemzeti Táborában	149
Turáni vadászok	157
Elárvult fajvédők dühöngője	157
Legitimisták vonzásában	169
Szervezeti struktúra 1938 után	175
Szuverenista birodalomépítők	204
Együtt	233
Az „Új Európa” ellen	233
Megszállottak	243
Fasiszták vagy antifasiszták?	255
Rövidítések jegyzéke	265
A képek forrásai	267
Levéltári források	269
Magyarországi gyűjtemények	269
A Hungaricana.hu portálon keresztül elérhető levéltári anyagok	273
A szerző magángyűjteménye	273
Külföldi gyűjtemények	274
Interneten elérhető anyagok	274
Sajtóforrások	275
Felhasznált irodalom	303
Névmutató	323

Vákát

Közelítés a darázsfészekhez

„Azt írja nekem Budapestről egy kiválóan képzett, európai műveltségű, élénk vérmérsékletű, nacionalista magyar, dr. Vákár Arthur kormányfőtanácsos úr öméltósága, hogy Békéscsabán szervezzem be a »Turáni Vadászokat«. Megtisztelő levelét ide-oda forgattam, de [...] nem tudtam nyitjára jönni, hogy [...] hol keressem a turánokat, akik egyúttal vadászok. Informáltatni kellett magamat, míg végre a divatos légáramlat megértette velem, hogy egy új fajvédő alakulatról van szó. Még föl sem ocsúdtam a kámforos bódulatból – a Sárkányok propagandairatát hozza a posta, hogy a törzsgyökeres magyarok szervezetbe tömörülnek és ennek a fajvédő társaságnak csak [az] lehet tagja, aki kimutatja, hogy két nagyapja közül az egyik legalább ősmagyar volt, vagy a mohácsi vész előtt itt élt a drága honban.”¹

Ezeket a maliciózus sorokat Oroszlány Gábor, a határrendőrség Marosvásárhelyről elszármazott nyugalmazott főfelügyelője vetette papírra 1938 decemberében.² Oroszlány a klasszikus 19. századi liberális nemzeteszme (mindenki magyar, aki annak érzi és vallja magát) alapján utasította vissza és figurázta ki a „fajvédelem égisze alatt” folytatott „politikai propagandát”.³ Az említett levélírónak hasonló gyökerei voltak, mint Oroszlánynak. Az illető, vagyis Vákár P. Artúr Erdélyben (Gyergyószentmiklóson) született középosztálybeli családban és az 1919-es impériumváltáskor hagyta el kényszerűen szülőföldjét. Előtte függetlenségpárti nyomdatulajdonosként, publicistaként és szerkesztőként vált ismertté. Lapját, a *Csík vármegyét* az 1916-os román betörés után már Budapesten nyomtatták, ahol Vákár az Erdélyi Szövetség egyik legaktívabb lobbistájaként ténykedett. 1917-ben még elsősorban erdélyinek, s csak másodsorban magyarnak tartotta magát az örmény származású redaktor, aki Trianon után a revíziós propagandából is alaposan kivette a részét. Neve az Erdélyi Menekültek Segítő Hivatalának megalapítójaként és a Magyar Állatvédők Országos Egyesületének elnökeként is ismert,⁴ továbbá a liberális nemzeteszme helyett fajvédő alapokra helyezkedő titkos társaság, a Magyar Testvéri Közösség (MTK) egyik szellemi atyjaként is számontartja őt a szakirodalom.⁵

¹ O. G.: A sárkány. *Békésmegyei Közlöny*, 1938. december 8. 1. (Oroszlány Gábor a lap főmunkatársa volt.)

² Meghalt Oroszlány Gábor, volt maroshelyi [sic!] lapszerkesztő. *Magyar Szó*, 1939. október 24. 2.

³ O. G. (1938): i. m.

⁴ Egry Gábor: Regionalizmus, erdélyiség, szupremácia. Az Erdélyi Szövetség és Erdély jövője, 1913–1918. *Századok*, 147. (2013), 1. 22–28.; Diós István – Viczián János (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon* 14. Budapest, Szent István Társulat, 2009. 694–695.

⁵ Az erdélyi gyökerekből sarjadó, a Horthy-korszakban a Honszeretet Egyesület fedőszerve alatt, sejtyszerű struktúrában és szigorú titoktartás mellett működő MTK olyan fajvédő szervezet volt, amely a tagságuk által értett magyarság szellemi, politikai és gazdasági megerősödését tűzte ki célul. Elsősorban személyes kapcsolatokon keresztül – például a minisztériumokban és más fontos közületekben – fejtették ki politikai tevékenységet, mindamelllett a népi mozgalomhoz kapcsolódó folyóiratok (*Magyar Élet, Tiszántúl*) finanszírozásában is részt vállaltak. Nem pártpolitikai alapon szerveződtek, ám – változó intenzitással és irányú – kötődéseik annál inkább voltak, így például 1942 elején Imrédy Bélát és a Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetséget (MMNP) védtek. Változókéony pártpreferenciáik következtében olyan

Vákár P. (és nem nevesített társa) azonban nem az MTK-ba, hanem két jóval kevésbé ismert – és a Községgel ellentétben nyilvános – fajvédő szervezetbe, a Turáni Vadászok Országos Egyesületébe és a Törzsökös Magyarok Táborába próbálta beszervezni a nyugalmazott határrendészt. Kötetemben ennek a két szervezetnek, valamint a rongyos gárdának hivatalos keretet biztosító Magyar Fajvédők Országos Szövetségének a bemutatására vállalkozom. E látszólag önkényes témaválasztás oka, hogy megítélésem szerint a fent említett három alakulat volt a németellenes magyar fajvédelem – kívülről is jól azonosítható – motorja 1938 és 1945 között. Mivel történetük meglehetősen szövevényes és ideológiailag terhelte, először röviden felvázolom a kötet fogalmi kereteit, előrebojtátva, hogy egyes fogalmak univerzális meghatározása és ekképp való kezelése a gyakorlatban nem mindig lehetséges. A gondok oda vezethetők vissza, hogy a kortársak többsége nemigen bibelődött a fogalomhasználati következetességgel. Magát a *faj* fogalmát is eltérő értelemben (rassz, etnikum, nemzet) használták – nem csupán a különböző szerzők, de gyakorta egyazon szerző is, akár ugyanabban a szövegben, beszédben. Az utókorra maradt fogalmi homályt egyszerű slendriánság vagy nagyon is kimért politikai számítás egyaránt okozhatta.

Legfontosabb ernyőfogalmunk – Vonyó József és Paksa Rudolf nyomán⁶ – a *jobb-oldali radikalizmus*, más néven *szélsőjobboldal*. Ebbe a kategóriába egyaránt beletartoznak az 1919-es ellenforradalom nyomán megerősödő, Gömbös Gyula nevével fémjelezhető magyar *fajvédők* és a harmincas években tömegmozgalmakba tömörülő, a totalitárius államért síkra szálló honi *nemzetiszocialisták*, köztük az 1944. október derekán hatalomra jutó hungaristák. Bár a hungarista mozgalom közismert jelképét, a zöld nyilaskeresztet a Meskó Zoltán által 1932-ben alapított Nemzeti Szocialista Magyar Földműves- és Munkáspárt használta először,⁷ s a szimbólum utóbb megannyi magyar nemzetiszocialista alakulat jelképe, a „nyilas” megnevezés pedig a nemzetiszocialista mozgalmakra általánosan használt gyűjtőfogalom lett, ebben a könyvben – a félreértések elkerülése végett – *nyilasok* vagy *hungaristák* alatt csakis Szálasi Ferenc változó nevű pártjainak tagságát értem az 1938 és 1945 közti időszakban. *Náciellenesnek* a nemzetiszocializmus ideológiája ellen fellépő erőket nevezem (elkerülendő a kissé nehézkes

eltérő ideológiájú személyek lehettek a közösség tagjai, mint a nemzetiszocialista Bakó László vagy az embermentő Soos Géza. 1944 márciusában a szervezet körlevélben exponálta magát az előnyösnek mondott német megszállás mellett, egyúttal bejelentette működése felfüggesztését is. 1947-ben fontos szerepet játszott ez a körlevél az ellenük indított monstre perben, jóllehet a tagok jelentékeny része az ellenállást választotta 1944-ben. *Részletesen*: Szekér Nóra: *Titkos Társaság: a Magyar Testvéri Község története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2017. Az Imrédy-kapcsolathoz: Kovács Sándor: Kodolányi János és Simándy Pál levelezése. In Sulyok Bernadett (szerk.): *Krizistól a feloldásig. Konferenciakötet Kodolányi János születésének 120. és halálának 50. évfordulója alkalmából*. Budapest, MMA, 2021. 189.

⁶ Vonyó József: *Jobboldali radikálisok Magyarországon, 1919–1944*. Második, javított és bővített kiadás. Pécs, Kronosz Kiadó, 2021.; Paksa Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2012.

⁷ Paksa Rudolf: *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA BTK TTI, 2013. 339.

„nemzetiszocializmus-ellenes” formulát), míg a *németellenes* jelzőt kettős értelemben használom. Így tekintek egyrészt a Német Birodalom külpolitikáját elítélő személyekre és mozgalmakra, másrészt a magyarországi németiség irányában megfogalmazott kritikus – etnicista – álláspontokra is.

A németellenesség, mint minden gyűjtőfogalom, eltakarja ugyan az árnyalatokat – látni fogjuk: vitéz baráti Huszár Aladárt⁸ egy fél világ választotta el Gödér Páltól –, mégis ez az attitűd volt a három szervezet jellegadó – már a korban is számontartott – közös nevezője. Hont Ferenc színházesztéta is ezeket, vagyis „Héjjas Iván rongyosgárdáját”, a „Törzsökös Magyarokat” és a Turáni Vadászok Országos Egyesületét (TVOE) nevesítette külön blokként – saját marxista nyelvezetével: „németellenes reakciósként” – a krasznójarszki antifasiszta iskolában 1944/45 telén papírra vetett magyarországi helyzetképében.⁹ Németellenességük egyik fő oka, hogy a „törzsökösök”, a „turániak” és a „rongyosok” úgy kergették tovább a két világháború között a magyar birodalmi álmokat, hogy mindeközben markánsan elhatárolódtak a revízió egyetlen jelentős motorjától, Németországtól, valamint annak államideológiájától, a náciizmustól (jóllehet ez az ideológia sokukra delejezően hatott). Ám a külpolitikai vonatkozásokon túl azért is nevezem e szervezeteket németellenesnek, mert a magyarországi német kisebbség – a náciizmussal egybemosott – jogharcához szintén elutasítóan viszonyultak. S bár a II. világháború alatti németellenesség egy olyan értéktelített fogalom, amelyhez pozitívan szokás viszonyulni, a valóság ennél jóval összetettebb. Mert hiszen mit gondoljunk arról a rongyos gárdistáról, aki fegyverrel korteskedik az 1939-es választásokon a Volksbund ellen, pár hónappal később szabadcsapatot szervez Lengyelország megsegítésére, heves antiszemitizmusával gerjeszti a zsidóellenességet (amelynek maga is haszonélvezője), majd 1944 végén szervezett módon menti az üldözötteket?¹⁰

A magyar *fajvédelem* megértését nagyban nehezíti már maga a fogalom is, amely a Horthy-korszak divatos buzzwordje volt, hasonlóan a szintén soha nem definiált „szegedi gondolathoz” vagy „keresztény-nemzeti” jelzőhöz. Ezek a fogalmak élték a maguk életüket a kor jobboldali közéletében, s mindenki valami hasonlót, de nem egészen ugyanazt értette alattuk. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a fajvédelem századelőn összeállt ideológiai csomagjának tartalma nemcsak személyenként, de időben is változott, s a harmincas évektől a honi német- és nácibarát erők szintén előszeretettel hivatkoztak a fogalomra. A nürnbergi alapokon nyugvó harmadik zsidótörvényt (1941) közkeletűen „fajvédelmi törvénynek” nevezték, Bosnyák Zoltán, vagyis a német mintára létrehozott

⁸ Huszár következetlenül használta nevét publikációiban. Könyvünkben a vitézi cím nélküli formát használjuk.

⁹ Hont Ferenc feljegyzései Krasznójarszokban, 1944–1945 telén. PtSzL V. 867. fond, h-61, Hont Ferenc, 6., 9.

¹⁰ Bartha Ákos – Pócs Nándor – Szécsényi András: Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971). I. rész. *Múltunk*, 64. (2019), 2. 138–180. Bartha Ákos – Pócs Nándor – Szécsényi András: Egy hosszan „ébredő” túlélőművész. Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971). II. rész. *Múltunk*, 64. (2019), 3. 234–276.

Zsidókérdéskutató Magyar Intézet vezetője, pedig külön kötetet szentelt azoknak, akiket ő a magyar fajvédelem úttörőinek tartott.¹¹

A fajvédelem tehát hasonlóan terhelt fogalom, mint a németellenesség, csak éppen ellenkező előjellel. Előbbi kifejezés menthetetlenül összegabalyodott a faji politikával, a 20. századi népirtásokkal, mindenekelőtt a holokauszttal. Pedig a faj (*race*) mai értelmében használt fogalma már a 19. század derekán hódított Európában, s a századelőn Budapesten is felvirágozott a természettudomány eszköztárát az emberi társadalmak tervezésére is alkalmazni szándékozó biologizmus. A darwinista alapokon nyugvó eugenika ekkoriban még elsősorban baloldali projekt volt, és a polgári radikális Madzsar József a Tanácsköztársaság népbiztoshelyetteseként igyekezett a gyakorlatba átültetni főbb eredményeit.¹² Az ellenforradalom uralomra jutásával azonban a jobboldali radikálisok által évtizedek óta propagált, a Nagy Háború derekán a magyar közép rétegek máig ható törésvonalaihoz is nagyban hozzájáruló szélsőséges antiszemitizmus vált az eugenika legfontosabb motorjává, megközelítési módjává és irányává.¹³

A fajbiológiai szemlélet a fajvédelem táborán belül sem vált általánossá, sőt meghatározóvá sem. Jól példázza mindezt *A Cél* című periodika, amely 1916-ban előbb radikális antiszemita, fajvédő orgánummá, majd a húszas években – Méhelly Lajos keze alatt – kifejezetten fajbiológiai folyóirattá vált.¹⁴ S miközben Méhelly a fajvédők ünnepezt tudósa, állandó vendége és hivatkozási pontja lett, a külön professzor tudományosnak látszó érvelését ugyanők „jórészt meg sem értették, de ha meg is értettek valamit belőle, bizonyosan nem követték”.¹⁵ A meg nem értés valószínűsíthető – például – az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME) talpasainál, akik a fajvédelmet lényegében a zsidóvéreessel azonosították. Ám mindeközben a mozgalom első vonalában egyetemet végzett, képzett, középosztálybeli egzisztenciák szerepeltek – s mint vezetők éppen ők hívták meg Méhellyt a rendezvényekre. Az ő különös attitűdjükhöz az asszimiláció kusza identitáskonstrukciói, illetve a politikusi észjárás sajátosságai adhatják a kulcsot. Vagyis Méhelly patológikus antiszemitizmusa imponálhatott ugyan számukra, az univerzális biologizmus aligha lett volna szerencsés politikai útravaló a német ősökkel rendelkező Gömbös Gyulának, Eckhardt Tibornak és Ulain Ferencnek, az osztrák háttérű Lendvai Istvánnak, a szlovák felmenőkkel (nem) büszkélkedő Zsilinszky Endrének (és Zsabka Kálmánnak), valamint számos társuknak, akik talán származásukat is kompenzálták jobboldali radikalizmusukkal.¹⁶

¹¹ Bosnyák Zoltán: *A magyar fajvédelem úttörői*. Budapest, Stádium Kiadó, 1942.

¹² Hatos Pál: *Rosszfiúk világforradalma. Az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság története*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2021. 275–278.

¹³ Bihari Péter: *Lövészárkok a hátszágban: középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2008. 245–255.

¹⁴ Godinek Ibolya: Fajvédő eszme *A Cél* című folyóiratban. *Valóság*, 57. (2014), 2. 40–47.

¹⁵ Gyurgyák János: *Magyar fajvédők. Eszmetörténeti tanulmány*. Budapest, Osiris Kiadó, 2012. 89.

¹⁶ Karády Viktor – Kozma István: *Név és nemzet. Családnév-változtatás, névpolitika és nemzetiségi erőviszonyok Magyarországon a feudalizmustól a kommunizmusig*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. 211.

Nem teljesen meglepő tehát, hogy Zsilinszky 1921-ben éppen *A Cél*-ban határolódott el udvariasan Méhelytől, kifejtve, hogy a politikában „a magyar fajnak feltétlenül egy tágabb fogalmát kell megállapítani”.¹⁷ Két évvel később ugyanígy nyilatkozott Gömbös, aki a nemzetgyűlés nyilvánossága előtt kritizálta Méhelyt.¹⁸ Zsilinszky Méhely lapjában pontosított: „csak azok az egészben, vagy részben idegen vérűek vehetők fel a magyarság erkölcsi és faji közösségébe, akik gondolkodásukkal, érzületükkel, faji öntudatukkal, testi-lelki mivoltukkal, ösztöneikkel egyek és elválaszthatatlanok tudnak lenni a magyarsággal” – írta 1923-ban a fajvédők vezető propagandistája, aki – társaival egyetemben – e beolvasásra alkalmatlannak gondolta a zsidóság tömegeit.¹⁹ Vagyis a fajvédők kevésnek tartották az asszimiláció parancsának engedelmeskedő honpolgárok saját identitását, s a trianoni valóság mögé álmodott magyar birodalmat „a vér, a történelem és a világnézet hármasságaként” meghatározott magyarsággal tervezték felépíteni.²⁰ A fajbiológiai gondolkodás zenitjén akadtak köztük, akik a vért emelték ki ebből a hármasságból és visszataláltak Méhelyhez, ám jellemző módon ők is németellenes kontextusban tették mindezt.²¹ A fajvédők heves antiszemitizmusa és ködös szemlélete hozzájárult a jogállami intézmények lebontásához és a zsidóellenes törvénykezéshez, miközben többük személyes sorsa a német- és náciellenes küzdelmekben és a zsidómentésen keresztül a mártíriumba vezetett.

Mindez abból fakad, hogy a fajvédő program nem szűkíthető le az antiszemitizmusra. Nézetrendszerük másik fontos sarokpontja integer revizionizmusuk volt, vagyis Gömbös és társai történelmi Magyarország határainak visszaszerzését tűzték ki célul. Frontélményeik is szerepet játszottak abban, hogy militaristák lettek, ami nem egyszerűen katonai agitációt jelentett esetükben, hanem politikai kultúrát és mentalitást is. „Lovasított szerkesztőik” felismerték a sajtó közvélemény-formáló szerepét, ezért különös gondot fordítottak a propagandára. Duplán voltak ellenforradalmárok, mivel nem csupán a Tanácsköztársaság kommunizmusát, de az őszirózsás forradalom köztársasági szellemiségét is elvetették. Mind a két berendezkedést a magyar történelmi hagyományoktól idegennek gondolták, de markáns kritikával illették a szerintük idegen elemek – mindenekelőtt a „zsidók”²² és a németek – térfoglalását eredményező dualizmus kori liberális politikát is, amely elmulasztotta az időszerű politikai-gazdasági-társadalmi

¹⁷ Idézi: Paksy Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2013. 59., 21. Zsilinszky 1925-ben, vitézzé avatásakor vette fel édesanyja családnevét, ezzel is demonstrálva magyarságát.

¹⁸ Kund Attila: Méhely Lajos és a magyar fajbiológiai kísérlete (1920–1931). *Múltunk*, 57. (2012), 4. 247.

¹⁹ Idézi: Bartha Ákos: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet*. MTA BTK TTI, 2019. 106.

²⁰ Zsilinszky Endre: *Fajvédelem. Nógrádi Hirlap*, 1922. március 5. 1.

²¹ „Az a tévhitet is eloszlatja pontos vizsgálatai alapján Méhely professzor, hogy nincsenek már tisztavérű magyarok. [...] Fajképünk hasonlíthatatlanul kedvezőbb, mint a birodalmi németiségé, melyről a német anthropológusok is elismerik, hogy német fajta nincs a világon, s még a lehetősége sincs meg annak, hogy ilyent [sic!] létre lehessen hozni Németország sokféle, össze-vissza keveredett fajú lakosságából.” Méhely: *Vér és faj. Sorakozó*, 1940. július 5. 6.

²² Az idézőjel arra utal, hogy nem csupán ’izraelita vallású’ értelemben, hanem a valláselhagyó, zsidó származású magyar állampolgárokra is vonatkoztatták a kifejezést.

reformokat, s ezzel hozzájárult az 1918-as összeomláshoz. A történelmi Magyarország bukásában azonban nagyobb felelősségrészt osztottak ki Károlyi Mihály és Kun Béla uralmának. Rendszerüket az összeomlással összefüggésben anarchiaként értelmezték, ezért hangoztatták oly sokszor a rendet. Az 1918-as bukásért elsősorban a „zsidók”, a polgári radikálisok, a szabadkőművesek és a kommunisták „defetizmusát”, a nemzetiségek ármánykodását és a nagyhatalmak érzéketlenségét okolták.

Gömbösék az államvezetésben „erős kezet” – autokráciát, a korszak elején diktatúrát – szerettek volna látni és a gazdasági élet átszervezésében is nagyobb szerepet szántak volna az államnak. Etatisták voltak, vagyis a vágyott „keresztény nemzeti” reformokat az állam által, elsősorban a „zsidóság” rovására és a „keresztény” (értsd: nem „zsidó”) középrétegek javára tervezték lebonyolítani. Mivel a tősgyökeres magyar parasztságban vélték felfedezni a magyarság nemzetfenntartó erejét, saját „keresztény-középosztálybeli” érdekeik mellett különös figyelmet szenteltek a vidéknek, jóllehet pártjuk és mozgalmuk kifejezetten urbánus jelenség volt. Ez az attitűd vezette el Gömbös Gyulát a kiskgazdapárti frakcióba 1920-ban, Eckhardt Tibort a Kiskgazdapárt élére 1932-ben, s ezért lett Bajcsy-Zsilinszky Endre a radikális földreform híve a harmincas évekre, az évtized második felétől a Kiskgazdapárt politikusként

A fajvédők *homo novus*ok voltak a Tanácsköztársaság bukása után újraformálódó politikai arénában. Hevességük nem is palástolta rutintalanságukat. Részben ezzel magyarázható, hogy nem népszerűségük csúcán, az ellenforradalom első éveiben alapították meg beszédes nevű alakulatukat, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártot, hanem 1924-ben, vagyis akkor, amikor a Bethlen István fémjelezte politikai-társadalmi konszolidáció sikerrel vetett gátat bármiféle radikalizmusnak. A mindenki által csak „Fajvédő Pártnak” nevezett formáció a szabad királyválasztás mellett tett hitet, Magyarország „agrárszellemben való újjászervezését” tervezte, a „gazdasági liberalizmus” elleni küzdelmükben pedig támaszkodtak volna a „népies erőkre” is. A gazdasági életben a „zsidóság” radikális, társadalmi részarányának megfelelő visszaszorítását tervezték, valamint vám- és adóreformot, illetve a földreform „gyors, részrehajlatlan és lelkiismeretes” végrehajtását követelték. A magyarság „nagyszerű világtörténelmi küldetését” vizionálták, „politikailag független, területileg és gazdaságilag életképes” Magyarországot akartak, és „keresztény” szellemben szervezték volna újjá az országot. A magántulajonra alapozva hirdettek munkásvédelmet, korporációs alapon képzelve el az osztályellentéték felszámolását. Céljaik között szerepelt a független közigazgatás, a decentralizált államigazgatás és a keresztény, „faji alapú” népnevelés is.²³

A „Fajvédő Párt” pár éven belül atomjaira hullt, miután az 1926-os választáson megsemmisítő vereséget szenvedett. A párt soraiból a pártvezéren, Gömbös Gyulán kívül csupán Borbély-Maczkó Emil jutott be a parlamentbe, később hozzájuk csatlakozott Kontra Aladár és Héjjas Iván. Az ismertebb (bukott) fajvédők közül Bajcsy-Zsilinszky Endre kilépett a pártból, és 1928-ban lapot (*Előőrs*), 1930-ban saját pártot (Nemzeti

²³ Gergely Jenő – Glatz Ferenc – Pölöskei Ferenc (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1991. 101–109.

Radikális Párt – NRP) alapított. Eckhardt Tibor a Magyar Revíziós Liga alelnöke lett, majd 1931-ben függetlenként került vissza a törvényhozásba, hogy aztán 1932 végétől a Kisgazdapárt elnöke legyen. Bell Miklós, Zsirkay János, Lendvai István visszavonult a pártpolitikától, Ulain Ferenc a kisgazdákhoz csatlakozott. Budaházy Miklós és Dánér Béla autóbalesetben veszítették életüket 1930-ban.²⁴ A legfontosabb fajvédő politikus, vagyis Gömbös Gyula mindeközben a parlamentben elkezdett közeledni korábbi ellenfeléhez, Bethlen Istvánhoz és a kormánypárthoz. Összességében, a harmincas évekre a fajvédő mozgalom annak ellenére defenzívába szorult, hogy a kormánypártba viszszaáramló Gömbös 1932 és 1936 között az ország miniszterelnöke lett. A mozgalom szempontjából fontosabbnak bizonyult ugyanis, hogy Hitler felemelkedésével, majd hatalomra jutásával új konkurencia ütötte fel a fejét a szélsőjobboldalon: a vallásos alapokat újpogány mítoszokkal ötvöző, a biológiaiailag definiált rasszokat rangsorba állító, s Németországban csakhamar totális diktatúrát kiépítő nemzetiszocializmus.

A két világháború közötti időszak külpolitikai történései tulajdonképpen minden magyar fajvédőt el kellett (volna) juttassanak a harsány *náciellenesség*ig, amely a harmincas évek magyar közéletében kibogozhatatlanul összefonódott a *németellenességgel*. Többük el is jutott – méghozzá a prominensek közül – eddig az eszméig. A fajvédelem és a nemzetiszocializmus különbségeire mégsem csupán Szabó Dezső,²⁵ Lendvai István,²⁶ baráti Huszár Aladár,²⁷ Bangha Béla,²⁸ Bajcsy-Zsilinszky Endre²⁹ vagy éppen Budaváry László³⁰ pályafutása a példa. A németellenesség (s ezáltal a náciellenesség) bele volt kódolva a magyar fajvédelem függetlenségi hagyományhoz kapcsolódó nézetrendszerébe, vagyis annak mintegy logikus következményének tekinthető. A fajvédő világlátás szerint ugyanis az általuk értett „magyar faj” állandó defenzívában van, mivel folyamatosan külső erők ostromolják és belső erők metelyezik. A fajvédők ebbe az értelmezési keretbe helyezték a trianoni békeszerződést, adaptálva a német tördőféselméletet, jöllehet az I. világháborús fegyvertársról sem csupán elismerően nyilatkoztak.

A kuruc hagyomány ápolása közkedvelt megnyilvánulási formája volt már a 19. századi Habsburg-ellenességnek is (hogy csak Thaly Kálmán munkásságára utaljunk e helyütt), sőt, éppen ez a törés – vagyis a Habsburgokhoz fűződő viszony – emelkedett a legfőbb közjogi problémává a dualizmus hosszú évtizedeiben, vagyis akkor, amikor

²⁴ Vonyó József: *Gömbös Gyula és a hatalom: egy politikussá lett katonatiszt*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2018. 219. Bartha (2019): i. m. 142.

²⁵ Szabó tudományos igényű, modern szemléletű biográfiája még várat magára. Addig is – tengernyi visszaemlékezés és tanulmány mellett – forráskritikával használhatóak: Nagy Péter: *Szabó Dezső*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1964. Gombos Gyula: *Szabó Dezső*. München, Molnár József (Auróra Könyvek), 1966.

²⁶ Veszprémy László Bernát: A másik Lendvai. Lendvai István publicisztikája 1936 és 1944 között. In Ujváry Gábor (szerk.): *Veritas Évkönyv 2016*. Budapest, Magyar Napló, 2017. 185–203.

²⁷ Nagy László: *Az Ipolytól Dachauig – baráti Huszár Aladár élettörténete*. Budapest, Rozetta Stúdió Kft., 2018.

²⁸ Klestenitz Tibor: *Pajzs és kard. Bangha Béla élete és eszmeisége*. Budapest, Századvég Kiadó, 2020.

²⁹ Bartha (2019): i. m.

³⁰ Veszprémy László Bernát: „Zöld bolsevizmus”. Budaváry László nyilasellenességének ellentmondásai. *Kommentár*, (2021), 1. 44–52.

a Horthy-kori politikusok szocializálódtak. Csak a Nagy Háború volt képes ideiglenesen lecsendesíteni a kuruc narratívát. „Ezt tárgyalni csudaszép dolog, de csak a háború után” – fogalmazott Komáromi János 1916-ban,³¹ s a két világháború közti korszak ismert írója nem is késlekedett sokat. 1921-ben a kurucokról mint rongyos gárdáról adott ki gyűjteményes kötetet,³² s a két témát még a katolikus *Nemzeti Ujság* kritikusa is egynek érezte.³³ A Horthy-korszakban a németellenesség vagy legalábbis a német expanziótól való félelem a magyar közéletben – hol búvópatakként, hol heves ideológiai csaták formájában – végig jelen volt, s korántsem csak a politikai baloldalt jellemezte.³⁴ A magyarországi radikális jobboldal az 1921-es nyugat-magyarországi felkelést – s benne a rongyos gárda részvételét – előszeretettel interpretálta „kurucos” revíziós sikerként,³⁵ kiemelve, hogy „a rongyos gárda késő kurucok bátor utódjai”.³⁶

Hogy ugyanakkor a Bécs-ellenesség nem jelentett automatikusan németellenességet, azt a magyar és német jobboldali radikálisok húszas évek eleji kooperációs kísérletei is bizonyítják, bár a fajvédők elsősorban nem Hitlerrel, hanem a nála ekkor még jóval nevesebb (és idősebb) Erich Ludendorff tábornokkal keresték a kapcsolatot.³⁷ Mindez poroszos neveltetésű, fegyverbarátságon edződött és mérhetetlenül csalódott, vesztes katonatisztek aktuálpolitikai érdekszövetsége volt, kevés ideológiával és még kevesebb reménnyel. A függetlenségi gondolatba oltott fajvédelemnek ugyanakkor integráns része volt a heves antiszemitizmus, amely olyan dualizmus kori alapokra támaszkodhatott, mint a Függetlenségi Pártból az 1880-as évek derekára az Országos Antiszemita Párt parlamenti frakciójába átlavírozó Verhovay Gyula munkássága.³⁸ Az I. világháború éveiben a Függetlenségi Párt jobboldali radikálisai a *Virradat* és az *Uj Nemzedék* című lapok körül gyülekeztek, és leghangosabban Szekfü Gyula botránykönyvvé vált munkája (*A száműzött Rákóczi*, 1913) ellen indított hajszában hallatták hangjukat. Kacziány Géza és társai támadásainál fontosabb, hogy ebből a körből emelkedett ki Milotay István, a jobboldali radikalizmus számos árnyalatát kipróbáló, nagy tehetségű publicista. Megemlítendő továbbá, hogy a Nagy György vezette Köztársasági Pártban működött az a kör, amely magja lett a IV. Károly második visszatérési kísérlete után megalakult Habsburgellenes Ligának. Ez pedig „a Fajvédő Párt egyik kis csírája volt” Szabó Miklós történész szerint.³⁹

³¹ Komáromi János levele Harsányi Istvánhoz. Bécs, 1916. december 11. Idézi: Jaskóné Gácsi Mária: *Komáromi János írói világa és a regényforma lehetőségei*. Doktori (PhD-) értekezés. PPKÉ, 2013. 48.

³² Komáromi János: *Rongyos Gárda. Tizenhat elbeszélés*. Budapest, Pallas Irod. és Nyomdai Rt., 1921. K.: Komáromi János kurucregénye. *Nemzeti Ujság*, 1922. november 26. 6.

³⁴ A kormányzó vonatkozásában lásd: Ungváry Krisztián: *Horthy Miklós: a kormányzó és felelőssége, 1920–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2020. 170–184.

³⁵ Például: Rongyos kurucok. *A Nép*, 1922. január 4. 6.

³⁶ m. e.: Jeltelen sírok. *Szózat*, 1923. október 12. 7.

³⁷ Vonyó (2018): i. m. 201–202.

³⁸ Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszmétörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001. 344–346., 715–716. Verhovayt „az első fajvédő képviselőként” méltatja: A ceglédi Turul Törzs példaadó munkája. *Sorakozó*, 1939. április 14. 7.

³⁹ Szabó Miklós: *Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története 1867–1918*. Budapest, [k. n.], 2015. 388.

Az egyik legfontosabb fajvédő ideológus, Szabó Dezső már egy évtizeddel Hitler hatalomra jutása előtt szemben állt a németekkel. „Különösen veszélyesnek tartjuk azt a leplezetlen német agitációt, mely az utóbbi években mind fokozottabb erővel folyik. Vigyáznunk kell, az erős német faj a történelem egy váratlan zökkenésénél megint felülkerülhet, s a brutális német imperializmus hatalmi álmában egy hajszálnyival sem vár kevésbé irtóztos sors ránk” – fogalmazott 1923-ban.⁴⁰ Az 1925-ös locarnói egyezmény, amely csupán Németország nyugati határait szavatolta, a fajvédő tábor egy másik meghatározó (jóllehet ekkorra igencsak elárvult) ideológusát, vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endét fordította meg külpolitikailag. „Nekünk Nyugat-Magyarország nem presztízs-kérdés: az élet kérdése. Mi nem mondhatunk le a történelmi határokról éppen ott, ahol a német kolosszussal érintkezünk, s nem engedhetjük behorpasztani a bordánkat éppen attól a hatalomtól, amely a csöndes kulturális beszüremkedés módszereivel félelmetesen csúszik előre országunk és nemzetünk szíve felé, és amellyel szemben ezer éven át kellett véres harcokban védekeznünk” – foglalta össze a történelmi alapvetésű fajvédő geopolitikát Bajcsy-Zsilinszky 1927 végén.⁴¹

Hitler 1933-as hatalomra jutásával a németellenes fajvédő próféták és híveik hamar csapdahelyzetbe kerültek. Az általuk is hön áhított revízió ugyanis egy saját felfogásuk szerint is az ország szuverenitását veszélyeztető nagyhatalom segítségével vált elérhetővé. Hitler egyszerre jelentette a határrevízió reményét és a „gyarmatvízió” veszélyét.⁴² „A Németországgal való szorosabb viszony nemcsak az önálló magyar államgondolat halálát jelentené, hanem a magyar lélek s a magyar kultúra önállóságának és hivatásának odadobását, fölláldozását is” – fogalmazott Féja Géza 1933 májusában hamisítatlan fajvédő érveléssel.⁴³ A végzettől érkező ajándékot – hogy Márai Sándor szavait kölcsönözzük e helyütt – mégsem utasította vissza sem Féja, sem más fajvédők (ahogyan annak idején Márai sem⁴⁴), mivel a revíziót mindannyian történelmi jussként értelmezték. Ez az ellentmondás a németellenes magyar fajvédelem egész intézményrendszerét feszítette, miközben nem csak ők szorongtak. A náci expanzió miatt még egy olyan „jellegzetes magyar fasiszta szervezetben” is akadtak kritikus hangok, mint amilyen állítólag a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) volt. A MOVE 1944-es, az egylet által kiadott reprezentatív történetében az egyik szerző Zrínyi Miklóst idézve erről írt: „török helyett osztrák jármot kaptunk nyakunkba, cserébe, jó néhány száz évre. »Drang nach Westen« helyett »Drang nach Osten«-t. Ami akkor igaz volt, igaz ma is” – tette hozzá a szerző.⁴⁵ Ez nem eseti kiszólás volt. Az 1938-ban kiadott MOVE Nemzetvédelmi Katé

⁴⁰ Idézi: Péterfi Gábor: *Szabó Dezső és Féja Géza Trianon-reflexiója és külpolitikai nézetei*. Budapest, L'Harmattan, 2011. 59–60.

⁴¹ Vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre: *Osztrák–magyar Locarno? Magyarság*, 1927. december 7. 1. Részletesen: Pritz Pál: *A fajvédők külpolitikai nézetei, 1918–1936. Századok*, 124. (1990), 5–6. 617–669.

⁴² Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom emlékezete a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2010. 329.

⁴³ Idézi: Péterfi Gábor (szerk.): *Trianon és a revízió. A népi írók tanulmányai, cikkei és felfjegyzései (1920–1944)*. Budapest, Osiris Kiadó, 2021. 243.

⁴⁴ Vö. Márai Sándor: Horthy Miklós felszabadította Kassát. *Pesti Hírlap*, 1938. november 12. 2.

⁴⁵ Szeder János (szerk.): *MOVE 1918–1943*. Budapest, MOVE Nyomda, 1943. 34.

hasonló gondolatokat közölt,⁴⁶ a Bosnyák Zoltán idézett könyvét 1942-ben megjelentető, jobboldali kiadványokra szakosodott Stádium Kiadó vezetői közül pedig éppen ez év elején kezdtek többen megínogni németbarátságukban.⁴⁷

Könyvük főszereplői – vagyis a törzsökös magyarok, a rongyos gárdisták és a turáni vadászok – abban voltak egyedülállóak a magyar fajvédők között, hogy a fajvédelem németellenes élet 1938 tavaszától a háború végéig intézményesen, markánsan és következetesen képviselték,⁴⁸ vezetőik közül többen meghatározó alakjai – egyesek mártírai – lettek az 1944-es magyar ellenállásnak. Abszurd módon tehát e szervezetek pontosan azok ellen a „kiforratlan új eszmék és áramlatok, idegen szelek, sőt tornádók” ellen küzdöttek, amelyektől Oroszlány is óvta a magyarságot bevezetőnk elején idézett cikkében.⁴⁹ Liberálisok, konzervatívok és németellenes fajvédők (miképp a szociáldemokraták is) ilyen viharkeltő új eszmének tartották a nemzetiszocializmust, amely a Harmadik Birodalom expanzív külpolitikájának szolgálatába állítja a honi németiséget, s ezáltal belülről is bomlasztja a magyarságot. Elsősorban németellenességükből táplálkozott nyilasellenességük, mivel a hungaristákat a németek kiszolgálóinak tartották, s zavaros, bolsevistának tartott ideológiájuktól is ódzkodtak.⁵⁰ Mindez azért figyelemre méltó, mert a náci Németországhoz fűződő viszony a magyar közélet jó részében nem statikus állapot, hanem dinamikusan változó viszonyrendszer volt, s a Berlinből elrendezett „Új Európa” gondolata 1940 nyarán csúcsra jutott a revíziós sikerekkel megnagyobbodott Magyarországon (is).⁵¹ A Molotov–Ribbentrop-paktum idején az 1989 előtti történetírásban pidesztálra emelt kommunisták sem forszírozták az antifasiszta harcot (ahogyan a nyilasok sem az antibolsevistát).⁵²

A kötet lapjairól kirajzolódó, esetenként a szociáldemokratákhoz (sőt, akaratlanul, a kommunistákig) is utat találó, legitimista-liberális-fajvédő kapcsolati háló gyökerei az 1937. október 10-i „körmendi kézfogásig” vezethetőek vissza, amikor is Sigray Antal, Rassay Károly és Eckhardt Tibor együtt tett hitet a szabadság, a parlamentarizmus és a függetlenség mellett, valamint a diktatúra és az „idegen érdekek” kiszolgálói ellen. Közös kiállításukat a *Népszava* is üdvözölte.⁵³ A törekény német- és nyilasellenes egységfront fajvédelmi szárnya a következő év tavaszán, az Anschlusst követően intézményesült,

⁴⁶ Dósa Rudolfné: *A MOVE – egy jellegzetes magyar fasiszta szervezet. 1918–1944*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972. 214–215.

⁴⁷ Saly Dezső: *Szigorúan bizalmas! Fekete könyv: 1939–1944*. Budapest, Anonymus, 1945. 457.

⁴⁸ A következetesség alól csupán a rongyos gárda hetilapjának egyes cikkei jelentenek kivételt.

⁴⁹ O. G. (1938): i. m. 1.

⁵⁰ A konzervatívok vonatkozásában legújabban: Béla Bodó: Faith, Family and Fatherland. Conservatism and Right Radicalism in Interwar Hungary. In Marco Bresciani (szerk.): *Conservatives and Right Radicals in Interwar Europe*. London, Routledge, 2021. 189.

⁵¹ Juhász Gyula: *Uralkodó eszmék Magyarországon 1939–1944*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1983. 104.

⁵² Olivier Wieviorka: *The Resistance in Western Europe, 1940–1945*. New York, Columbia University Press, 2019. XIII.; Sipos Balázs: Szovjetbarát és szovjetellenes nyilas propaganda 1939–1941. *Múltunk*, 41. (1996), 2. 118–132.

⁵³ Kardos József: *Legitimizmus. Legitimista politikusok Magyarországon a két világháború között*. Budapest, Korona Kiadó, 1998. 249–256.

amikor is a trianoni Magyarország határos lett egy expanzív államideológiájú, nyolcvanmilliós birodalommal. 1938 márciusában nem lehetett tudni, hogy „a német vezérkari térképeken melyik ország felé hajlanak az előrenyomulási irányt jelző égővörös nyilak, és vad rémhírek zaklatták fel a kedélyeket”, miközben a már újévkor „1938 a miénk” feliratú röplapokkal kampányoló nyilasok aktivizálódására a budapesti német követ is felfigyelt.⁵⁴ S bár a náciknak nem volt mestertervük az európai német hegemonia megvalósítására,⁵⁵ Hitler pedig nem tervezte Magyarország megszállását (ekkor még), mérvadó náci politikusok 1938 áprilisában sem tartották evidensnek az új közös határt,⁵⁶ egy évvel később pedig egy német újság hasonló tónusú cikke miatt tiltakozott a magyar Külügyminisztérium.⁵⁷

1938 nyarán és őszén Bécsben felvonuló tüntetést rendeztek „Sopron és környéke Németországhoz csatolásának kikényszerítéséért”, a határ körzetében pedig egyre több pángermán agitátor érkezését észlelték a magyar hatóságok.⁵⁸ A nyilasok sem lankadtak. Az éppen Nemzeti Szocialista Magyar Párt nevet viselő alakulat működését az a Hubay Kálmán professzionalizálta éppen, aki „egyértelmű elköteleződést ígért az eszmeileg rokonnak tekintett Berlin–Róma tengely irányába”.⁵⁹ A nyilasokkal szemben erélytelennek bizonyuló Darányi Kálmán kormányfő már 1938 májusának derekán megbukott, és sokan nagy reményekkel néztek az új miniszterelnök, Imrédy Béla kormányfősege elé. Imrédy a Gömbös-kormány pénzügyminisztereként, a Magyar Nemzeti Bank (MNB) – kiváló angolszász kapcsolatokkal rendelkező – elnökeként, majd a Darányi-kabinet közgazdasági minisztereként szerzett hírnevet magának. A közvélemény emellett a gazdaságfejlesztés (s benne a fegyverkezés) érdekében indított győri program, valamint az első zsidótörvény egyik kidolgozójaként is ismerte a hithű katolikusként számontartott jobboldali technokrata politikust, aki az Országos Frontharcos Szövetség értekezletén „fantáziátlan fantasztákként” és „magyartalan magyarokként” emlékezett meg a nyilasokról.⁶⁰ Ekkor keletkezett írásában nem is hivatkozott külföldi mintákra, ehelyett kifejezetten „magyar fajvédelemről beszélt”.⁶¹ Itt kezdődik a történetünk.

⁵⁴ Sipos Péter (szerk.): *Imrédy Béla és a Magyar Megújulás Pártja*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970. 31.

⁵⁵ Tim Kirk: Nazi Plans for a new European Order and European Responses. In Johannes Dafinger – Dieter Pohl (szerk.): *A New Nationalist Europe Under Hitler. Concepts of Europe and Transnational Networks in the National Socialist Sphere of Influence, 1933–1945*. London, Routledge, 2019. 71.

⁵⁶ Tóth Imre: *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*. Pécs, Kronosz Kiadó, 2020. 375–376.

⁵⁷ HU MNL OL K63, 253. doboz, 1939, 21/7, I., 284–287. A nyugatmagyarországi „pángermán” propagandára: HU MNL OL K63, 21/7, II., b., 72–109.

⁵⁸ Tóth (2020): i. m. 367., 376.

⁵⁹ Paksa (2012): i. m. 122.

⁶⁰ Imrédy miniszterelnök a tűzharcos eszme megbecsüléséről. *Pesti Hírlap*, 1938. június 14. 5.

⁶¹ Vonyó (2021): i. m. 447. Imrédy reformterveiben a sokat emlegetett 1938. nyári olaszországi és németországi látogatás nem tartalmi szempontból hozott változást, hanem a vágyott reformok kivitelezésének sebességét és az ehhez szükségesnek gondolt hatalomcentralizációs elképzeléseket illetően. Vonyó (2021): i. m.